

25. *Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratibus ex Anno 1775 in Annum 1776.* – Typis S.R.M. – Monaste : Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini, 1775.
26. *Catalogus Professorum Ordinis S. B. Magni provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabeticum in Monasteriorum ex Anno 1778 in Annum 1779.* – Typis S.R.M. – Monaste : Poczajovien: O.S.B.M. Anno Domini, 1778.
27. Lorens B. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780* / B. Lorens. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 560 s.
28. *Summariusz reguł Świętego Ojca Naszego Bazylego Wielkiego z reguł obszerniejszych i krótszych, z konstytucyi mniskich i nauk Jego zakonnych wkrótce zebrany.* – Poczajów, 1751.

Стецик Юрий. Настоятели Добромильского василианского монастыря Св. Онуфрия (1739–1763 гг.): биографический обзор. На основании личных данных заключены биограммы настоятелей. Представлена их общая просопографическая характеристика за следующими критериями: общий возраст, территориальное и социальное происхождение, вступление к монашеству, время пребывания в чернецтве, составление монашеских обетований, получение образовательных студий, перемещение по монастырям Святопокровской провинции для выполнения монастырских и церковных обязательств.

Настоятели сосредоточивали свою деятельность в административном и духовном направлениях. Вековые характеристики удостоверяют, что монастырем управляли опытные иеромонахи, которые получив духовную выучку, должным образом практиковали основы аскетического уклада жизни и подавали добрый пример для формирования нового поколения монашества. Социальная база института настоятеля охватывала представителей шляхты, мещанства и духовенства. Образовательная выучка игуменов была традиционно обусловлена учебой в новициате, монашескими студиями из риторики, философии, теологии и духовными семинариями.

Ключевые слова: игумен, иеромонах, управа, профес, номинация.

Stetsyk Yuriy. The Abbot of the Basilian Monastery of the Saint Onufry in Dobromyl (1739–1763): Biographic Review. On the basis of the personal data the biogrammes of abbots are celled. Their general prosopografi description is presented after next criteria: general age, land and social origin, prelude of monkhood, time of stay at monkhood, drafting of monastic oath, receipt of educational studios, moving on the monasteries of Saint Protection province for implementation of monasterial and church obligations.

Abbots concentrated the activity in administrative and spiritual directions. Age-old descriptions certify that a monastery was managed by experience celibate priests getting that the spiritual teaching was properly practiced by bases of ascetic way of life and gave a kind example for forming of new generation of monkhood. The social base of institute of abbot embraced representatives of gentry, low middle class and clergy. The educational teaching of father superiors was traditionally conditioned by studies in novitiate, monastic studios from a rhetoric, philosophy, theology and seminaries.

Key words: superior, priest monk, justice, profes, nomination.

Стаття надійшла до редколегії
10.01.2015 р.

УДК 27-789(091)

Михайло Саламаха¹

Трансформація структури Чину Святого Василя Великого в останній третині XVIII ст.

У статті розглянуто зміни в структурі Чину Святого Василя Великого в останній третині XVIII ст. Висвітлено процес утворення нових провінцій у складі Чину. Проаналізовано зміни в становищі василіан після поділів Речі Посполитої. Простежено скорочення кількості монастирів та монахів у них, яке спостерігали в зазначений період унаслідок проведення ворожої щодо василіан політики урядами Австрійської та Російської імперій.

Ключові слова: Василіанський Чин, капітула, василіанський монастир, Австрійська імперія, Російська імперія.

Постановка наукової проблеми та її значення. На трансформацію структури Чину Святого Василя Великого (далі – ЧСВВ) в останній третині XVIII ст. найбільше вплинули три поділи Речі Посполитої. У нових політичних умовах керівництво Чину вимушене змінити управління монастирями, адже одні з них опинилися в межах Австрійської, інші – Російської імперій.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Перші статистичні відомості щодо кількості василіанських монастирів та особливостей їх функціонування в період поділів Речі Посполитої знаходимо в працях дослідників XIX ст. Луки Сульжинського [17] й Миколи Петрова [14]. У 1950–1970-х рр. з'явилося чимало досліджень окремих сторінок історії Унійної церкви, авторами яких були науковці з української діаспори. Роботи, що розкривали багате минуле василіан, друкували в «Записках Чину Святого Василя Великого». Серед них ґрунтовнішою й широкою джерельною базою виділяються студії отців Михайла Ваврика [1], Мелетія Войнара [3; 23; 24] та Ісидора Патрила [12; 13]. У сучасній українській історіографії вивчення історії Василіанського Чину перебувало на етапі становлення. Серед новітніх досліджень цієї теми потрібно назвати роботи таких науковців, як Надія Стоколос, Руслана Шеретюк [16], Богдан Хіхляч [19], Валентина Лось [6]. Минуле василіанських монастирів також є об'єктом наукового зацікавлення деяких польських учених, зокрема Ірини Водзяновської [2], Беати Лоренс [21].

Мета статті – показати зміни в структурі ЧСВВ в умовах поділів Речі Посполитої. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: подати кількісну характеристику василіанських монастирів на початок 1770-х рр.; розглянути поділ Чину на окремі провінції; дослідити становище ЧСВВ після входження українських земель до складу Австрійської й Російської імперій; охарактеризувати основні заходи урядів обох держав, ужиті в останній третині XVIII ст. щодо василіан, та простежити зміни в кількості монастирів і ченців у них, які сталися внаслідок реалізації цих заходів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Утворений 1743 р. за рішенням капітули (зібранням ченців) у Дубні Чин Святого Василя Великого об'єднав обителі Київської митрополії. Тоді ж у його складі виокремлено дві чернечі провінції: Пресвятої Трійці (або Литовську), куди увійшли 66 монастирів, розміщених переважно на литовсько-білоруських землях; Святої Покрови (або Коронну, Руську, Польську), до якої належали близько 130 василіанських осідків у митрополіях, Львівській, Перемишльській, Луцькій, Володимирській та Холмській унійних епархіях. Загалом на 1743 р. Чин складався зі 195 монастирів і нараховував близько 1145 ченців [13, с. 54].

До першого поділу Речі Посполитої керівництво Чину розв'язало низку важливих проблем, серед яких такі, як централізація всіх чернечих осередків, організація душпастирської праці, урегулювання місійної та освітньої діяльності. При цьому ченці не полишали й традиційних добродійних занять: утримання шпиталів, притулків для сиріт, аптек тощо [12, с. 239]. На початок 1770-х рр. серед чернечих орденів країни василіани займали п'яте місце за чисельністю, поступаючись лише таким давнім католицьким орденам, як францисканці, єзуїти, бернардини й домініканці [20, с. 495–496], що дає підставу для твердження про доволі стабільне та успішне функціонування всього організму ЧСВВ, який став опорою для Унійної церкви.

Унаслідок першого поділу Речі Посполитої канонічна територія Унійної церкви опинилась у складі двох імперій – Габсбургів і Романових. Монастирі Литовської та Руської провінцій ЧСВВ поділено між трьома державами – Росією, Австрією й Річчю Посполитою. На австрійську частину припало 50 чернечих обителів (48 – Руської провінції в Галичині та два – Литовської провінції на Холмщині). На територіях, підвладних Росії, нараховувалося 20 монастирів (усі вони належали до Литовської провінції). Основний масив Чину з центральними осідками протоархімандрічої управи надалі залишався в польсько-литовській державі: станом на 1772 р. у ній діяли 84 монастирі (51 – у Литовській, 33 – у Руській провінціях). Окрім цього, тут також перебували протоігумени двох провінцій – Порфирій Скарбек-Важинський (Литовської) та Йосиф Моргулець (Руської) [24, с. 290–292]. Через згадані політичні зміни вони майже повністю втратили контроль над монастирями, які виявилися на землях, що були підвладні австрійській і російській короні [1, с. 50–52].

Для відновлення ефективного керівництва всіма монастирями й налагодження співпраці між ними в 1780 р. протоархімандрит о. П. Важинський скликав генеральну капітулу в Тороканах (нині – Тракай у Литві) за участю представників усього Чину [23, с. 27; 24, с. 290–292]. На капітулі дві існуючі провінції поділено на чотири: із Литовської створено Литовську (Пресвятої Трійці) та Білоруську (Святого Миколая), а з Руської – Руську (або Польську) (Покрови Матері Божої) і Галицьку (Найсвятішого Спасителя). До 1793 р. Литовська й Руська провінції перебували в межах Речі Посполитої, Галицька – Австрії, а Білоруська – Росії.

Окрім того, капітула 1780 р. прийняла нові конституції, основу яких склав проект, розроблений на капітулі в Гощі (червень-липень 1766 р.). Згідно з цими рішеннями, на вісім років збереглися повноваження генеральної управи Чину. Членами нової управи стали протоархімандрит о. Йосиф Моргулець (протоігумен Руської провінції, архімандрит Милецького монастиря) та чотири консультори [12, с. 239].

Від цього часу кожна з провінцій отримала власне провінційне керівництво, почала скликати свої капітули, на яких вирішували важливі питання, адже можливості зібрати представників усіх чотирьох провінцій на спільне зібрання більше не було (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рік і місце скликання провінційних капітул після 1780 р.

Провінція	Литовська (Пресвятої Тройці)	Руська (Покрови)	Білоруська (Св. Миколая)	Галицька (Св. Спаса)
Капітули	1780 р., Торокани	1780 р., Торокани	1780 р., Торокани	1780 р., Торокани
				1783 р., Львів
	1784 р., Торокани	1784 р., Загорів		1784 р., Лаврів
				1785 р., Львів
	1788 р., Жидичин	1788 р., Жидичин		
				1791 р., Львів
	1792 р., Битень	1792 р., Почаїв		
				1797 р., Львів
	1802 р., Торокани	1802 р., Торокани	1802 р., Торокани	

Щоб повніше розкрити становище поділеного ЧСВВ, потрібно розглянути історію кожної з новоутворених провінцій. Найперше слід згадати Галицьку, усі 36 монастирів якої опинились у межах Австрійської імперії. У 1772–1780 рр., за правління Марії-Терезії, уряд не створював для ченців якихось перешкод, тому основні напрями діяльності Чину збереглися. Коли 1780 р. скликали генеральну капітулу, представники австрійських державних кіл узяли в ній участь [1, с. 50–52]. Однак у цьому ж 1780 р., коли цісарем став Йосиф II, конфесійна політика в Австрії змінилася. Декретом 1782 р. всім монашам об'єднанням заборонено підпорядковуватися будь-якому керівництву поза межами країни. Тому василіани цієї провінції не змогли взяти участі в генеральних капітулах, що проходили в Жидичині на Волині (1788 р.) та Тороканах (1802 р.).

Наступним указом від 17 квітня 1783 р. вимагалось закрити або об'єднати з більшими всі малі й бідні монастирі. Верховенство над обителями передано в руки місцевих єпископів, а монастирі кожної єпархії мали утворити окрему провінцію. Скориставшись таким цісарським рішенням, львівський єпископ Петро Білянський (1779–1798 рр.) підпорядкував собі монастирі єпархії та усунув із посади обраного на капітулі в Тороканах протоігумена о. Анастасія Пйотровського. На його місце призначено о. Віктора Сторожинського, при цьому ще й перейменовано Галицьку провінцію на «Провінцію св. Онуфрія» [13, с. 58].

Така ситуація тривала неповних два роки. На прохання єпископа Перемишльського Максиміліяна Рилла (1786–1793 рр.), перемишльським і львівським монастирям дозволено знову об'єднатися під керівництвом одного протоігумена, що відбулося на капітулі у Львові 14 травня 1785 р. Того самого року відновлено й Галицьку провінцію [13, с. 58].

Дещо кращі обставини для розвитку чернечого життя склалися за цісаря Франца II (1792–1806 рр.). Відмінено низку обмежувальних декретів, але інститут протоігумена зазнав суттєвих змін, оскільки обраного на капітулі протоігумена мали затверджувати і австрійський уряд, і єпископ. Із 36 монастирів (1780 р.) на початок XIX ст. залишилося лише 26. За наступні чверть століття через перешкоди для вступу в Чин і заборону чернечих студій (1826 р.) кількість монастирів скоротилася до 14, у них перебувало 75 ченців [12, с. 228].

За Литовською провінцією завжди залишалася першість, оскільки вона була старшою й краще організованою, хоча мала на 1743 р. удвічі менше монастирів і монахів, ніж Руська. Після двох поділів, тобто 1772 і 1780 рр., Литовська провінція стала найбільшою за кількістю монастирів (56) і ченців (близько 480); її очолив протоігумен о. Теодосій Ростоцький [1, с. 53].

У 1743–1795 рр. монастирі Литовської провінції також перебували в найсприятливіших умовах, оскільки в 1772 р. не опинилися в межах Російської імперії, як ті, що входили до Білоруської, навіть не перебували перед її безпосередніми впливами, як провінції Руської, тому в другій половині XVIII ст. могли далі розвиватися. Однак роки після першого поділу Речі Посполитої були непевними. Сейм, який засідав у 1773–1775 і 1788–1791 рр., обтяжив монастирі Литовської й Руської провінцій високими податками. Нелегким був також рік 1786, коли вперше публічно прозвучала ідея скасування Унійної церкви. Усе ж за таких складних обставин Литовська провінція провела дві капітули: 1784 р. – у Жидичині та 1792 р. – у Битені на Берестейщині. Після третього поділу Речі Посполитої територія цієї провінції повністю увійшла до складу Російської імперії [12, с. 228].

Білоруську провінцію започатковано провінційною курією на чолі з протоігуменом о. Інокентієм Мілянським. Вона об'єднала 20 монастирів, що до цього належали до Литовської провінції. Уже з перших років своєї діяльності керівництво зіткнулося з нелояльними політичними настроями російської адміністрації, яка того ж таки 1780 р. вилучила Полоцьке архієпископство з-під юрисдикції київського митрополита Язона Смогожевського [18, с. 6] та вдалося до перших спроб переведення унійних мирян на православ'я. Хоча рескрипт імператриці Катерини II від 2 липня 1780 р. захищав уніатів, дозволяючи «приседнання тільки вакантних унійних парафій, коли після опитування парафіян [самі] побажають перейти у православ'я» [11, с. 953.], однак на практиці ця умова ігнорувалася православним єпископом Полоцьким Георгієм Кониським.

Оскільки василіани в Унійній церкві акумулювали у своїх руках більшу частку церковної влади (із них обирали єпископів), верховна влада особливу увагу приділяла саме василіанським монастирям. Згідно з указом від 7 січня 1785 р. усі монастирі опинилися під юрисдикцією архієпископа Полоцького Іраклія Лісовського [7, с. 277]. У такий спосіб Білоруську провінцію позбавлено самоврядування та єдності з іншими провінціями Чину.

Серед утрат, яких зазнала ця провінція, потрібно назвати монастир у Вітебську, що його архієпископ І. Лісовський забрав для себе, а Рогачівський, Любавицький монастирі й Скиток Терешковський були закриті. Решта обителів продовжувала існувати майже до часу ліквідації Унії у 1839 р. [12, с. 224].

Унаслідок поділів Речі Посполитої не менших утрат зазнала Руська провінція, започаткована в 1780 р. провінційною курією на чолі з протоігуменом о. Інокентієм Матковським [24, с. 29]. У 1780–1793 рр. вона об'єднувала 33 монастирі, розміщені на українських землях, які залишались у складі Речі Посполитої. У межах Волинського воєводства перебували обителі в таких населених пунктах, як Білосток, Гоща, Городище, Загайці, Загорів, Зимне, Кременець, Луцьк, Любар (до якого приєднали монастир у Колодяжному), Мильці, Мильча, Низкиничі, Острог, Піддубці, Почаїв, Погинки; Подільського воєводства – Бар, Головчинці, Кам'янець-Подільський, Коржівці, Маліївці, Сатанів; Київського воєводства – Білилівка, Канів, Лисянка, Овруч, Тригир'я; Брацлавського воєводства – Гранів, Умань, Шаргород, Страклів, Тумин та Четверня [1, с. 178]. Окрім них, до складу провінції входили також два монастирі на польських землях – у Варшаві й Любліні [22, с. 152].

Коли Правобережна Україна та Литва опинилися у складі Російської імперії, нова влада розгорнула цілеспрямований наступ на права Василіанського Чину. Уже 12 грудня 1793 р. з'явився указ про переведення всіх його монастирів у підпорядкування місцевим єпархіальним єпископам, що означало втрату Руською та Литовською провінціями свого самоврядного статусу. Наступним імператорським рескриптом від 6 вересня 1795 р. ліквідовувалися Київська унійна митрополія та всі її чотири єпархії, крім Полоцької. Василіанам заборонялося визнавати будь-яку юрисдикцію за межами країни, приймати й виголошувати папські булли без дозволу верховної світської влади. Відтак ЧСВВ остаточно втрачав своє самоврядування, а архієпископ І. Лісовський перебирав на себе функції протоархімандрита та протоігумена з правом візитації монастирів [9, с. 773]. Упродовж 1795–1796 рр. ліквідовано 10 монастирів: Білилівський, Головчинський, Гранівський, Загаєцький, Кам'янець-Подільський, Коржівецький, Острозький, Сатанівський, Четвертинський і Шаргородський, «...котрі ні бідним, ні німеччинам не надають допомоги, а також не займаються освітою юнацтва». Окрім того, 13 монастирів (у Білостоку, Городищі, Гощі, Зимному, Кременці, Луцьку, Любарі, Маліївцях, Мильчі, Низкиничках, Піддубцях, Погинках і Страклові) втратили свої церкви. Їх передали Православній церкві, аргументуючи це тим, що за результатами проведеного генерал-губернатором Т. Тутолміним обліку унійських монастирів виявилось, що їх було непропорційно багато щодо кількості церков, які на той час ще залишалися в унії [2, арк. 105], а самі «василіани відвертають народ від віри православної» [5, арк. 1 зв.].

За імператора Павла I (1796–1801 рр.) для Василянського Чину склалися дещо сприятливіші умови для існування. Уперше за багато років отримали право на скликання генеральної капітули та обрання протоархімадрита Скориставшись ним, вибраний у 1793 р. протоархімадрит о. Атанасій Фальковський 18 грудня 1801 р. надіслав до римської курії звіт про стан справ Чину (див табл. 2), а згодом скликав генеральну капітулу, яка виявилась останньою. Вона проходила в Тороканах у вересні 1802 р. під керівництвом єпископа Йосифа Булгака. У ній узяли участь представники всіх провінцій, окрім Галицької, яким не дозволив виїхати австрійський уряд. За вказівкою Духовної колегії, капітула ліквідувала Білоруську провінцію, а монастирі приєднала до Литовської, відмінила статус архімандрії монастирів у Вітебську, Пустинках та Хоробровичах, наданий неправомірним чином. Капітула вибрала пртоархімадритом о. Ю. Гусаковського, члена Руської провінції [4, с. 259–260].

Таблиця 2

Порівняння кількості монастирів ЧСВВ між 1780 та 1801 рр.

Провінція	Литовська	Руська	Білоруська	Галицька	Усього
Кількість монастирів на 1780 р., коли проводилася генеральна капітула в Тороканах	56	33	20	36	145
Кількість монастирів згідно зі звітом о. Атанасія Фальковського, поданим до Римської курії в 1801 р.	48	33	14	26	85

Однак уже за імператора Олександра I урядова політика щодо Василянського Чину знову змінилась. Указом від 17 лютого 1804 р. остаточно скасовано інститут протоархімадрита та залишено лише провінційних протоігуменів, яких мали обирати єпископи з-поміж настоятелів монастирів Також скасовано ухвали генеральної капітули, яка відбулась у вересні 1802 р. Так почався черговий наступ на Василянський Чин, спрямований на згорання його діяльності в Російській імперії, що призвело до його повної ліквідації в 1839 р.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На трансформацію структури ЧСВВ в останній третині XVIII ст. впливали два ключові фактори: поділи Речі Посполитої та пагубна політика урядових кіл Австрії й Росії. Унаслідок приєднання земель Польсько-литовської держави до складу сусідніх імперій Василянський Чин розпався на чотири провінції, три з них (Білоруська, Литовська й Руська) опинилися в межах Російської імперії, а Галицька – в Австрії.

В умовах нової політичної дійсності монастирі Галицької провінції зіткнулося з реформами царя Йосифа, за результатами яких ченці втратили третину обителів, монастирські школи та вагомі позиції в суспільстві. У Російській імперії ситуація для василіан була ще драматичнішою, оскільки їх позбавили самоврядування й підпорядкували владі архієпископа та державній установі. За їхнім посередництвом уряд ліквідував монастирі, переводив на православ'я храми й вірних. Однак якщо монастирям Галицької провінції, хоч і зі значними втратами, удалося пережити всі лихоліття та з 1882 р. почати новий період розвитку, то в Російській імперії Чин доведено до зuboжіння й повної ліквідації в 1839 р.

Джерела та література

1. Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василянського Чина XVII – XX ст. : топографіч.-статист. розвідка / Михайло Ваврик ; ЧСВВ. – Рим : [б. в.], 1979. – 217 с. – (Записки Чину Святого Василя Великого. – Серія II. – Секція I).
2. Водзяновська І. Дві хвили ліквідації василіанських монастирів в Російській імперії на прикладі Правобережної України / І. Водзяновська // Історія релігій і України : наук. щоріч. – 2012 р. – Львів : Логос, 2012. – Кн. 1. – С. 294–302.
3. Войнар М. о. Василяни в українськiм народі / о. Мелетій Войнар ; ЧСВВ. – Нью-Йорк : Вид-во о. о. Василян, 1950. – 80 с.
4. Державний архів Житомирської області, ф. 1., оп. 1, спр. 337.
5. Державний архів Житомирської області, ф. 1., оп. 1, спр. 265.
6. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект / В. Е. Лось. – К. : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2013. – 298 с.

7. О бытии всем вообще монастырям и всему духовенству униатского исповедания в зависимости у полоцкого архиепископа. Именной [указ], данный Сенату. 1785. Января 7 // ПСЗ РИ. – Собрание первое. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1830. – Т. XXII. – С. 277.
8. О высылке двух униатских игуменов за границу за своевольство и непокорность архиепископу. Именной [указ], данный генерал-прокурору. 1793. Декабря 12 // ПСЗ РИ. – Собрание первое. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1830. – Т. XXIII. – С. 476.
9. О приписании остающихся по сим губерниям в унии монастырей и церквей к епархии Белорусской. Именной [указ], данный минскому, волынскому и брацлавскому генерал-губернатору Туттолмину. 1795. Сентября 6 // ПСЗ РИ. – Собрание первое. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1830. – Т. XXIII. – С. 772–773.
10. О учинении римско-католической духовной коллегии положения, какие из униатских монастырей следует к упразднению и какие могут быть оставлены Сенатский [указ]. 1804. Мая 17 // ПСЗ РИ. – Собрание первое. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1830. – Т. XXVIII. – С. 312–315.
11. Об учреждении консисторий для управления духовными делами униатских церквей в Полоцком и Могилевском наместничествах. Именной [указ], данный белорусскому генерал-губернатору графу Чернышеву. 1780. Июля 2 // Полное собрание законов Российской империи (далее – ПСЗ РИ). – Собрание первое. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1830. – Т. XX. – С. 953–954.
12. Патрило І. Нарис історії Василіан від 1743 до 1839 рр./ Ісидор Патрило, ЧСВВ // Записки Чину Святого Василя Великого. – Рим : Вид-во о. о. Василіан, 1988. – Т. XII. – С. 184–274.
13. Патрило І. Нарис історії Галицької провінції / Ісидор Патрило ; ЧСВВ // *Analecta Ordinis S. Basilii Magni. Anno centesimo reformationis dobromylensis vertente (1882–1982)*. – Romae : Sumpt. PP. Basilianorum, 1982. – С. 43–130 – (Записки Чина Святого Василя Великого. – Серія II. – Т. XI).
14. Петров Н. Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше / Н. Петров // Труды Киевской духовной академии. – 1872. – № 5. – С. 428–494; № 8. – С. 373–436; № 11. – С. 343–409; 1871. – № 2. – С. 295–374; № 5. – С. 225–317; № 6. – С. 480–554; № 3. – С. 118–189; 1872. – № 1. – С. 3–85; № 2. – С. 161–272.
15. Саламаха М. Мережа василіанських монастирів на Правобережній Україні в 1772–1839 рр. / Михайло Саламаха // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Серія : Історичні науки. – 2012. – № 11 (236). – С. 10–15.
16. Стоколос Н. Драма церкви: до історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Російській імперії та викорінення її духовно-культурних надбань / Надія Стоколос, Руслана Шеретюк. – Вид. друге, переробл. та розшир. – Рівне : ПП ДМ, 2012. – 348 с.
17. Сульжинський Л. Краткие известия о положении базилианского ордена и разных перемен в его управлении, от 1772 по 1811 г. / Лука Сульжинский // Труды Киевской духовной академии. – 1868. – № 8. – С. 147–168; № 10. – С. 100–144; № 11. – С. 245–302.
18. Филатова Е. Н. Конфессиональная политика царского правительства в Беларуси 1772–1860 гг. / Е. Н. Филатова. – Минск : Беларус. наука, 2006. – 192 с.
19. Хіхляч Б. Історія василіанських монастирів на Брацлавщині (XVIII – I третина XIX ст.) / Богдан Хіхляч // *Архів Української Церкви / відп. ред. М. І. Осушний*. – Львів : Свічадо, 2011. – С. 251–270 – (Серія 1 : Дослідження. – Вип. 1 : Історія унії на Київщині 1596–1839 рр.).
20. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко. – Вид. друге, переробл. та розшир. – К. : Критика, 2005. – 584 с.
21. Lorens V. Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780 / V. Lorens. – Rzeszów : Uniwersytet Rzeszowski v, 2014. – 559 s.
22. Radwan M. Bazylianie zaborze rosyjskim latach 1795–1839 / M. Radwan // *Nasza Przeszłość*. – 2000. – Т. 93. – S. 153–225.
23. Wojnar M. De Capitulis Basilianorum (1617–1804) / M. Wojnar. – Romae : Sumptibus PP. Basilianorum, 1954. – 202 p. – (Analekta Ordiniss. Basilii Magni. – Series II. – Sectio I. – Vol. III).
24. Wojnar M. De Protoarchimandrita Basilianorum (1617–1804) / M. Wojnar. – Romae : Sumptibus PP. Basilianorum, 1958. – 299 p. – (Analekta Ordiniss. Basilii Magni. – Series II. – Sectio I. – Vol. III).

Саламаха Михайл. Трансформація структури Ордена Святого Василя Великого в останній третині XVIII в. В статті розкрито трансформація структури Ордена (Чина) Святого Василя Великого в останній третині XVIII в., яка походила в умовах розделів Речі Посполитої. Представлені основні причини, по яким головна управа вимушена була по-новому вибудувати управління Ордену, опираючись на рішення капитули (зібрання духовних лиц), походивше в Тороканах (нині – Тракай в Литві) в 1780 г. Просліджені

история и положение монастырей в каждой из четырех новообразованных провинций, оказавшихся в составе двух монархий – Российской и Австрийской. Сравняются политики по отношению к Ордену, проводимые цесарем Иосифом II в Австрии и императрицей Екатериной II и ее преемниками в Российской империи. Подаются статистические данные о сокращении количества монастырей и монахов в каждой из четырех провинций в результате реализации этих политических курсов.

Ключевые слова: Василианский Чин, капитула, Василианский монастырь, Австрийская империя, Российская империя.

Salamakha Myhajlo. The Structural Transformation of the Order of Saint Basil the Great in the Last Third of the XVIII Century. This article brings forward a study of the structural transformation of the Order of Saint Basil the Great caused by the divisions of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the last third of the XVIII century. The author examines all main reasons that forced the Supreme Basilian authorities to divide the Order in a new way at the General Chapter of Torokan (1780) and also history and state of each newly created Province, he reproduces geography of their location in the territory of the states-dividers. The text illustrates the conformity of the politics of the emperor Joseph II of Austria, empress Catherine II of Russia and their successors towards Basilian Order. In conclusion of the article reader could find statistical information on reduction of the number of monasteries and monks in each of four Provinces.

Key words: Basilian Chin, Kapitula, Basilian monastery, Austrian Empire, Russian Empire.

Стаття надійшла до редколегії
05.10.2014 р.

УДК 94(470+571)«177/18»:272-747:397

Анна Кирилюк

Регулювання майнового забезпечення римо-католицьких монастирів у Російській імперії (кінець XVIII–XIX ст.)

У статті здійснено аналіз регулювання майнового забезпечення римо-католицьких монастирів у Російській імперії кінця XVIII–XIX ст. на основі законодавства. Зроблено висновок, що заходи російського уряду спрямовані на обмеження майнових прав римо-католицьких чернечих осередків та конфіскацію в подальшому монастирського майна.

Ключові слова: монастир, римо-католицький, Російська імперія, майнове забезпечення, законодавство, чернечий орден.

Постановка наукової проблеми та її значення. За результатами поділів Речі Посполитої до складу Російської імперії відійшли землі Білорусії, частина Правобережної України та Литва, населення яких належало до різних конфесій. Поширення на цих територіях мала Католицька церква, а її духовенство займало високі суспільні позиції, а монастирі володіли великою кількістю майна. У Російській імперії панівною була Православна церква, власність держава секуляризувала в середині XVIII ст. Саме тому російський уряд зіткнувся з проблемою врегулювання майнового забезпечення римо-католицьких монастирів у Російській імперії.

Мета дослідження – характеристика регулювання майнового забезпечення римо-католицьких монастирів у кінці XVIII–XIX ст. в Російській імперії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Існує низка праць з історії Римо-католицької церкви в Правобережній Україні, де так чи інакше висвітлюється життя чернечих громад Волині. Серед них варто відзначити монографію О. Буравського, у якій у контексті піднятих у роботі питань коротко розкрито історію католицьких монастирів загалом і, зокрема, їх майнове забезпечення [2]. Також варто вказати на працю А. Зінченка про політику російського царизму щодо церковного землеволодіння, де проаналізовано законодавство, на основі якого врегульовувались і майнові права римо-католицьких монастирів у Російській імперії [6]. Посібник О. Крижанівського та С. Плохія розкриває в цілому історію церкви в